

О. Симоненко, канд. політ. наук, ст. наук. співроб., НЮБ НБУВ

План реформування пенітенціарної системи на 2025–2026 роки: між євроінтеграцією, воєнними викликами та людською гідністю

У жовтні 2025 р. Кабінет Міністрів України затвердив Операційний план реалізації Стратегії реформування пенітенціарної системи на 2025–2026 рр.¹⁶

Документ розроблено на виконання міжнародно-правових зобов'язань України у сфері європейської інтеграції, зокрема Дорожньої карти з питань верховенства права, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 р. № 475-р; Плану заходів з виконання рекомендацій Європейської Комісії, представлених у Звіті про прогрес України в рамках Пакета розширення Європейського Союзу 2024 р., затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 березня 2025 р. № 300-р та Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 р., схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 р. № 1153-р.

Таким чином, ця реформа є не тільки внутрішнім адміністративним процесом, а й складовою широкої політики утвердження верховенства права, необхідної для членства в ЄС.

Як підкреслюють у Міністерстві юстиції України, реформа пенітенціарної системи – це насамперед про людей, про гідність і безпеку, про справедливість і довіру, на яких будується сучасна держава¹⁷.

¹⁶ Операційний план реалізації Стратегії реформування пенітенціарної системи на 2025–2026 рр. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/240036_kabmn-zatverdiv-plan-reformuvannya-pententsarno-sistemi-na-2025-2026-roki; <https://minjust.gov.ua/news/ministry/uryad-zatverdiv-operatsiyniy-plan-realizatsii-u-2025-i-2026-rokah-strategii-reformuvannya-penitentsiarnoi-sistemi-do-2026-roku>

¹⁷ Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/uryad-zatverdiv-operatsiyniy-plan-realizatsii-u-2025-i-2026-rokah-strategii-reformuvannya-penitentsiarnoi-sistemi-do-2026-roku>

Важливо і те, що цей документ, який містить понад 100 конкретних заходів, є не тільки логічним продовженням довгострокової трансформації, але й відповіддю на безпрецедентні виклики воєнного стану та ключовою складовою європейського шляху країни.

Операційний план структурований навколо кількох взаємопов'язаних стратегічних осей, кожна з яких відповідає на конкретні виклики, які спрямовані на:

- модернізацію інфраструктури установ виконання покарань і слідчих ізоляторів, зокрема відновлення об'єктів, пошкоджених внаслідок війни та будівництво сучасного слідчого ізолятору;
- створення належних умов тримання засуджених і осіб, узятих під варту відповідно до національних і міжнародних стандартів;
- удосконалення механізмів запобігання катуванням та нелюдському поводженню, зокрема через запровадження подвійної системи інспекцій (внутрішніх і зовнішніх) та розширення системи відеоспостереження;
- покращення медичного забезпечення засуджених і взятих під варту;
- залучення засуджених до навчання, освіти, праці, творчої діяльності, професійної підготовки та програм психологічної підтримки;
- впровадження сучасних технологій безпеки;
- створення більшої кількості місць для тримання екстрадованих осіб¹⁸.

Таким чином, серед ключових напрямів плану можна виділити:

1. Модернізація інфраструктури та гуманізація умов утримання – це найбільш ресурсомісткий блок.

¹⁸ Юридика Газета. URL: <https://yur-gazeta.com/go-lovna/uryad-zatverdiv-plan-realizatsii-strategiyi-reformuvannya-penitentsiarnoyi-sistemi-do-2026-roku.html>

2. Запобігання катуванням та посилення громадського контролю – цей напрям фокусується на запобіганні однієї з найсерйозніших загроз у місцях позбавлення волі.

3. Ресоціалізація та реінтеграція – план робить крок від ізоляційної до реабілітаційної парадигми.

4. Діджиталізація та посилення безпеки – діджиталізація розглядається експертами не лише як інструмент контролю, але й як засіб ефективного управління системою та забезпечення прозорості.

Окремої уваги заслуговує кадровий вимір, який експерти та міжнародні партнери визнають вирішальним для успіху всієї реформи. У цьому блоці ключові проблеми та заплановані зміни включають: зміну ролі персоналу; професіоналізацію; адаптацію до викликів війни тощо.

Як зазначають у Міністерстві юстиції України, реалізація плану дасть змогу підвищити рівень дотримання прав людини та відповідності європейським стандартам, забезпечивши належні умови тримання осіб, узятих під варту та засуджених, через модернізацію інфраструктури, впровадження сучасних технологій безпеки і посилення механізмів запобігання катуванням. Це є ключовим кроком для побудови гідної, безпечної та справедливої пенітенціарної системи¹⁹.

Аналіз плану вказує на комплексний підхід, що балансує між гуманізацією, безпековою модернізацією та глибокою кадровою реформою, проте, успіх його реалізації матиме залежність від подолання серйозних системних бар'єрів.

Однак, незважаючи на всебічність плану, його практичне втілення може зіткнутися з низкою серйозних перешкод. Приміром, хронічне недофінансування, воєнний стан, обмежений громадський контроль та ін.

¹⁹ Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/uryad-zatverdiv-operatsiyniy-plan-realizatsii-u-2025-i-2026-rokah-strategii-reformuvannya-penitentsiarnoi-sistemi-do-2026-roku>

Експерти також вказують на необхідність розглядати реформу пенітенціарної системи у ширшому контексті кримінальної політики. Акцент на альтернативних покараннях та гуманізації супроводжується паралельними законодавчими ініціативами, що навпаки посилюють відповідальність за окремі злочини (як, наприклад, це відбувається з наркозлочинністю в Угорщині), що може призвести до зростання кількості ув'язнених²⁰.

У цьому контексті доцільно згадати про презентацію «Аналізу стратегії управління людськими ресурсами в пенітенціарній системі України», підготовленої у межах проєкту Ради Європи «На шляху до більш гуманних умов тримання під вартою та скорочення числа повторних правопорушень в Україні» (DECOPRIS)²¹, яка відбулася 16 грудня 2025 р. у Києві. Захід об'єднав представників Міністерства юстиції України, Державної кримінально-виконавчої служби України, Пенітенціарної академії України, експертів і партнерів, залучених до реалізації реформи пенітенціарної системи. У заході також взяла участь Х. Хауг, заступниця Голови Офісу Ради Європи в Україні, яка звернула увагу на необхідність послідовного впровадження європейських стандартів через посилення професійної спроможності пенітенціарного персоналу. Як зазначається на сайті Офісу Ради Європи в Україні, представлений Аналіз став першим комплексним дослідженням кадрової політики у сфері виконання покарань в Україні. Він охоплює стратегічне управління персоналом, кадрове планування, професійну підготовку та підвищення кваліфікації, розвиток компетентностей, лідерства й інституційної спроможності, із фокусом на практичне використання результатів для підтримки реформи²².

²⁰ Prisonlitigation.org. URL: <https://www.prisonlitigation.org/uk/legal-resources/domestic-prison-legal-news-april-june-2025/>

²¹ Проєкт DECOPRIS. Офіс Ради Європи в Україні. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/decopris-towards-more-humane-detention-conditions-and-reduced-reoffending-in-ukraine>

У повідомленні зазначається, що серед основних пріоритетів визначено формування цілісної кадрової політики ДКВС України, інтегрованої зі Стратегією реформування пенітенціарної системи. Зокрема, мова йде про удосконалення системи добору персоналу; розвиток сучасних моделей лідерства, орієнтованих на етичність, прозорість і командну взаємодію; оновлення змісту підготовки та підвищення кваліфікації персоналу з акцентом на практичні навички; підсилення кадрових процесів через модернізацію цифрової інфраструктури; адаптація кадрової політики до регіональних викликів в умовах воєнного стану.

Як зазначив менеджер проєкту DECOPRIS, представник відділу співробітництва в поліції та з питань позбавлення волі (CPDL) Ради Європи М. Іскра, «...сучасний співробітник пенітенціарної системи має бути інколи і наставником, і вихователем, і радником. Саме від їхньої професійності, людяності та здатності ефективно взаємодіяти із засудженими залежить

створення в установах атмосфери реабілітації та підготовки до повернення у суспільство». У тому числі, учасники обговорили рішення, які можуть бути реалізовані поетапно та спрямовані на підвищення ефективності управління персоналом без надмірного додаткового навантаження на систему²³.

Отже, Операційний план реформування пенітенціарної системи на 2025–2026 рр. є достатньо амбітним документом. Він інтегрує європейські стандарти, відповідає на гуманітарні виклики та намагається трансформувати систему з каральної на реабілітаційну. Його фокус як на засуджених, так і на персоналі – є найбільшою важливою віхою. Однак реальний успіх матиме залежність не від написання планів, а від здатності задіяних інституцій мобілізувати всі необхідні ресурси для реалізації плану та від дефіциту бюджету в умовах війни, від спроможності вдосконалити глибинну інституційну культуру та забезпечити послідовну політичну волю для його виконання.

²² Кадрова політика пенітенціарної системи: результати дослідження та подальші кроки. Офіс Ради Європи в Україні. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/human-resources-policy-in-the-prison-system-research-findings-and-next-steps>

²³ Кадрова політика пенітенціарної системи: результати дослідження та подальші кроки. Офіс Ради Європи в Україні. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/human-resources-policy-in-the-prison-system-research-findings-and-next-steps>